

บทที่ 3

ประชากร เศรษฐกิจ สังคม

สุชุม นวลสกุล

1. ความนำ

การศึกษาเรื่องการเมืองและการปกครองจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาสภาพแวดล้อมทางประชากร, เศรษฐกิจ, และสังคมประกอบด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลทำให้บรรยากาศการเมืองและการปกครองของประเทศหนึ่งแตกต่างไปจากอีกประเทศหนึ่ง เนื่องจากสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมีส่วนกำหนดอุปนิสัยและลักษณะของคนในสังคมมิใช่น้อย และอุปนิสัยและลักษณะของคนในสังคมก็มีส่วนในการที่จะวิเคราะห์ได้ว่าทำไมการเมืองและการปกครองของประเทศนั้นจึงเป็นเช่นนั้น สำหรับประเทศไทยแม้จะมีการพยายามสถาปนาการเมืองการปกครองในลักษณะประชาธิปไตยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 แต่ลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์, วิธีชีวิต หรือรูปแบบการปกครองก็หาได้พัฒนาไปเท่าที่ควรไม่ เพราะความเป็นประชาธิปไตยจะดำเนินไปด้วยดีนั้นหาใช่เพียงแต่ว่ามีโครงสร้างทางการเมืองเป็นประชาธิปไตยแต่เพียงอย่างเดียว แต่ลักษณะสังคมและอุปนิสัยของคนในสังคมจะต้องเป็นประชาธิปไตยด้วย สังคมนั้นจึงจะสามารถรักษาความเป็นสังคมประชาธิปไตยไปได้ เพราะฉะนั้นการศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนประชากรของไทยจะมีส่วนช่วยในการทำความเข้าใจว่ามีลักษณะใดแห่งสังคมไทยสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใดอย่างไร

2. ประชากร

จำนวนประชากรไทยจากการสำรวจด้วยหลักฐานทางทะเบียนราษฎร เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2538 มีจำนวนทั้งสิ้น 59,460,382 คน แยกเป็นชาย 29,678,600 คน และหญิง 29,781,782 คน ด้วยอัตราการเพิ่มของประชากรเฉลี่ยประมาณร้อยละ 3-3.2 ต่อปี อย่างไรก็ตามปัจจุบันนี้อัตราการเพิ่มลดลงเป็นเพียงร้อยละ 1.5-2 ประมาณการได้ว่าจำนวนประชากรไทยเพิ่มเป็น 2 เท่าของทุก ๆ 20 ปี ในด้านส่วนประกอบของประชากรในเรื่องเพศปรากฏว่า เพศชายและเพศหญิงมีจำนวนใกล้เคียงกันมาตลอดคือไม่สู้จะแตกต่างกันมากนัก เช่น ในปี พ.ศ. 2503 ประชากร 26,257,916 คน แยกเป็นชาย 13.1 ล้านคน และหญิง 13.1 ล้านคน, พ.ศ. 2513 ประชากร 34,152,000 คน แยกเป็นชาย 17 ล้านคน และหญิง 17.1 ล้านคน ใกล้เคียงกันมาก, และ พ.ศ. 2523 ประชากร 46,961,338 คน แยกเป็นชาย 23.6 ล้านคน และหญิง 23.3 ล้านคน ใกล้เคียงกันมาก

คุณภาพทางการศึกษาของประชากรไทยยังอยู่ในระดับต่ำ กรมพัฒนาชุมชนเผยตัวเลขคนไม่รู้หนังสืออายุ 14-50 ปีทั่วประเทศเมื่อปี 2538 สูงกว่า 6 แสนคน ผลสำรวจเด็กจบการศึกษามัธยมศึกษาแต่อดเรียนต่อมีถึงร้อยละ 80 อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียนชี้แจงเมื่อเมษายน 2539 ว่า จากผลการศึกษาสภาพแรงงานของคนไทยโดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRRI) พบว่า แรงงานไทยประมาณร้อยละ 80 มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ซึ่งเมื่อเทียบกับแรงงานของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น จีน ญี่ปุ่น หรือสิงคโปร์แล้วถือว่าแรงงานไทยมีระดับการศึกษาที่ต่ำมาก หากมีการนำเทคโนโลยีระดับกลางและระดับสูงมาใช้ในงานด้านการผลิตมากขึ้นก็จะก่อให้เกิดปัญหาในการทำงานได้

กองฝึกอบรมกรมแรงงานให้ตัวเลขเมื่อปี 2531 ว่า คุณภาพของแรงงานไทยยังอยู่ในระดับต่ำ ผู้ใช้แรงงานที่มีอยู่ในปัจจุบัน 25 ล้านคน มีผู้ไม่ได้รับการศึกษาถึง 7.6% เรียนไม่จบประถมศึกษาปีที่ 4 อีก 4.7% จบป.4 อีก 53.7% จบประถมปลาย 18.7% จบมัธยมต้น 5.9% จบมัธยมปลาย 1.8% อาชีวศึกษา 2.6% อุดมศึกษา 2% และอื่น ๆ 0.6% ลักษณะเช่นนี้พบว่า 85% ของผู้มีงานทำจบไม่เกินระดับประถมศึกษา ทำให้กลายเป็นแรงงานไร้ฝีมือและขาดศักยภาพในการพัฒนา

ตัวเลขข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แม้จะมีการศึกษามัธยมศึกษาครบระดับประถมศึกษา แต่เนื่องจากการให้บริการการศึกษายังไม่ทั่วถึง และความจำเป็นในการดำรงชีพ ครอบครัวที่ยากจนจำเป็นต้องระดมแรงงานของสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด รวมทั้งเด็กซึ่งอยู่ในวัยเรียนทำให้มีผู้ไม่ได้รับการศึกษาเป็นจำนวนมากและบรรดาผู้ที่ได้รับการศึกษาส่วนใหญ่ก็จบการศึกษาเพียงภาคบังคับ คือประถมศึกษาเท่านั้น มีเพียงส่วนน้อยที่จบระดับมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษา

ฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนไทยโดยทั่วไปอยู่ในฐานะยากจน รายได้หัวเฉลี่ยต่อบุคคลต่อปี (per capita income) ปรากฏว่า ปี พ.ศ. 2538 โดยเฉลี่ยคนไทยคนหนึ่งมีรายได้ 67,323 บาทต่อปี เพิ่มขึ้นจาก 60,273 บาท ในปี พ.ศ. 2537 เฉลี่ยแล้วเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 12.9 ต่อปี แต่นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการกระจายรายได้ซึ่งไม่ทำให้คนส่วนใหญ่มีรายได้สูงขึ้น แต่เป็นในแบบคนรวยรวยยิ่งขึ้น คนจนยิ่งจนลง! สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย ชี้ในปี 2531 ว่า หากแบ่งประชาชนออกเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มที่ยากจนที่สุดจำนวนไม่ลดลงตามการขยายตัวของเศรษฐกิจปัจจุบันมีประมาณ 29.5% หรือ 16.5 ล้านคน และปรากฏด้วยว่าคนในกลุ่มที่จัดว่ารวยที่สุดก็ยังรวยมากขึ้น คนจนกลับจนลง คือคนที่มีรายได้สูงสุดซึ่งตกประมาณ 20% ของประชากรทั้งหมดเดิมมีรายได้ 49.3% ของรายได้รวมประชากรทั้งหมดกลับเพิ่มเป็น 55.6% ขณะที่คนจนซึ่งมีรายได้ตก 6% ของรายได้ทั้งหมดลดลงเหลือ 4.5% ในขณะที่รายได้

เฉลี่ยสูงขึ้นในอัตราที่น่าพอใจ ความแตกต่างด้านรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในเมืองและชนบทก็เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน ตารางที่แสดงนี้แสดงให้เห็นว่าเฉพาะประชาชนในตอนกลางของประเทศเท่านั้นที่มีรายได้เฉลี่ยสูงกว่ารายได้เฉลี่ยทั่วประเทศและความแตกต่างในด้านฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างคนในภาคอื่นกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือในวันจะมีแนวโน้มสูงขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้สรุปจังหวัดที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่ำสุดและสูงสุดเมื่อปี พ.ศ.2532 ไว้ดังนี้

จังหวัดที่จนที่สุดเรียงไป 10 อันดับคือ (1) ศรีสะเกษ 9,418 บาท (2) สุรินทร์ 10,013 บาท (3) ยโสธร 10,238 บาท (4) ร้อยเอ็ด 10,449 บาท (5) บุรีรัมย์ 10,692 บาท (6) กาฬสินธุ์ 10,725 บาท (7) มหาสารคาม 10,890 บาท (8) นครพนม 10,934 บาท (9) อุบลราชธานี 11,145 บาท และ (10) มุกดาหาร 11,189 บาท

ส่วนจังหวัดที่ประชากรมีรายได้สูงสุดเรียงลงไป 10 อันดับ คือ (1) สมุทรปราการ 119,309 บาท (2) กรุงเทพฯ 105,357 บาท (3) ปทุมธานี 100,293 บาท (4) ชลบุรี 87,781 บาท (5) สมุทรสาคร 69,036 บาท (6) ภูเก็ต 66,372 บาท (7) สระบุรี 64,907 บาท (8) นนทบุรี 58,783 บาท (9) ฉะเชิงเทรา 55,603 บาท และ (10) ระยอง 42,117 บาท

รายได้ประชาชาติต่อบุคคล จำแนกตามภูมิภาค

	2526	2528	2530
ทั่วประเทศ	18,584	20,263	23,020
กรุงเทพมหานคร	52,150	59,003	71,866
ภาคกลาง	14,570	16,749	18,742
ภาคเหนือ	12,375	13,353	13,185
ภาคอีสาน	8,107	8,124	8-350
ภาคตะวันออก	24,038	25,603	31,094
ภาคตะวันตก	20,055	21,047	19,795
ภาคใต้	15,058	15,358	16,942

ที่มา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ประชากรไทยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 93 นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาที่มีผู้นับถือมากรองลงมา ได้แก่ ศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะในดินแดนสี่จังหวัดภาคใต้ สตูล, ยะลา, ปัตตานี และนราธิวาส พลเมืองประมาณร้อยละ 80 เป็นไทยอิสลาม ส่วนศาสนาอื่น ๆ เช่น คริสต์, ฮินดู ขงจื้อ ก็มีผู้นับถือบ้างเช่นกัน แต่เป็นอัตราส่วนที่ไม่มากนัก อย่างไรก็ตามความแตกต่างในการนับถือศาสนาไม่ได้ทำให้มีความแตกแยกเกิดขึ้นในสังคมเหมือนบางประเทศ ยกเว้นแต่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีผู้พยายามใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการแบ่งแยกคนไทยออกจากกัน แต่โดยส่วนรวมทั่วประเทศกล่าวได้ว่าการนับถือศาสนาต่างกันไม่ได้เป็นอุปสรรคในการอยู่รวมกันของคนไทย

คุณภาพของประชากรในด้านการศึกษาและการที่คนส่วนใหญ่มีระดับรายได้ไม่เพียงพอในการดำรงชีพทำให้มีปัญหาในการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย เนื่องจากการศึกษามีความสำคัญมากต่อวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย เพราะระบบประชาธิปไตยวางรากฐานอยู่บนสมมติฐานที่ว่า ประชาชนมีความรู้เพียงพอที่จะตัดสินใจเลือกผู้แทน และควบคุมการทำงานของผู้แทนและรัฐบาลได้²

ศาสตราจารย์ลิปเซท (Lipset) เคยสำรวจว่าประเทศที่เป็นประชาธิปไตยจะมีประชากรที่ไม่รู้หนังสือประมาณร้อยละ 1-2 เท่านั้น³ ปัญหาทางด้านรายได้ของคนส่วนใหญ่ที่ต้องอยู่ในภาวะดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงชีพย่อมไม่มีเวลาเพียงพอที่จะสนใจในกิจการบ้านเมือง ทำให้ไม่สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะฉะนั้นการสำรวจทัศนคติของประชาชนไทยต่อการเมืองจึงพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ขาดความเข้าใจในโครงสร้างการปกครองว่าสถาบันทางการเมืองมีอำนาจและหน้าที่อย่างไร⁴ ลักษณะเช่นนี้ย่อมเป็นอุปสรรคต่อระบบประชาธิปไตยอย่างแน่นอน เพราะระบบประชาธิปไตยยกย่องในความสามารถของคนว่าปกครองตนเองได้ โดยเปิดโอกาสให้คนในสังคมมีส่วนร่วมการรับผิดชอบกำหนดความเป็นไปของบ้านเมืองผ่านทาง การเลือกตั้ง ถ้าหากประชาชนโดยคุณภาพหรือขาดความรู้ความเข้าใจทางการเมืองไม่สามารถใช้วิจารณญาณด้วยเหตุและผลเป็นของตนเอง ย่อมเป็นการยากที่จะให้ประชาธิปไตยดำเนินไปตามครรลองที่ควรจะเป็น แต่จะไปในทำนอง “พวกมากลากไป” ขาดเหตุขาดผลซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย

3. สภาพเศรษฐกิจ

ไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรประเภทใช้แล้วหมดไป (Fund Resource) เช่น ดินบุก, ฟลูออไรท์ และทรัพยากรประเภทที่สร้างทดแทนขึ้นมาใหม่ได้ (Flow Resource) เช่น ข้าว, ข้าวโพด เป็นต้น สินค้าออกที่สำคัญของประเทศส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรที่กล่าวมาแล้ว แต่ปัจจุบันนี้ทรัพยากรต่าง ๆ ได้ถูกนำมาใช้

ประโยชน์อย่างมากมายและรวดเร็ว ในขณะที่ขาดการส่งเสริมในด้านการบำรุงรักษาและสงวนทรัพยากร (Resource Conservation) เท่าที่ควร ทำให้อาจเป็นปัญหาใหญ่ของชาติในอนาคตอันใกล้ เช่น ในเรื่องป่าไม้ เมื่อปี 2504 ไทยมีเนื้อที่ป่าไม้ทั้งหมด 273,624 ตาราง กม. คิดเป็นร้อยละ 53 ของเนื้อที่ทั้งประเทศ แต่พอถึงปี 2525 พื้นที่ป่าไม้เหลือแค่ 156,600 ตาราง กม. หรือ 97,875,000 ไร่ ลดไปเหลือร้อยละ 30 ของเนื้อที่ทั้งหมด ต่ำกว่าเป้าหมายที่ต้องรักษาเนื้อที่ป่าไม้ไว้อย่างน้อยร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งประเทศ รองอธิบดีกรมป่าไม้เคยแถลงว่า “ในปี 2528 ประเทศไทยจะเริ่มขาดแคลนไม้ซุงที่จะใช้เสียในการแปรรูป และอาจต้องสั่งซื้อไม้จากต่างประเทศเข้ามาใช้ ซึ่งปัจจุบันก็ได้ดำเนินการอยู่บ้างแล้ว....และหากไม่มีการป้องกันรักษาป่าและปลูกสร้างเสริมป่าขึ้นมาแทน ภายในระยะอีก 15 ปีต่อไป คือปี 2543 ผลผลิตจากป่าก็เกือบจะไม่มีเหลืออยู่”⁵ ปัจจุบัน (2539) พื้นที่ป่าไม้เหลือเพียงร้อยละ 28 เท่านั้น

ประเทศไทยจัดอยู่ในประเภทประเทศกำลังพัฒนา (Developing Country) รายได้เฉลี่ยของคนในชาติยังอยู่ในอัตราที่ต่ำ และดุลการชำระเงินระหว่างประเทศยังอยู่ในภาวะขาดดุล สินค้าออกที่สำคัญส่วนใหญ่เป็นผลผลิตทางเกษตรกรรมและประเภทวัตถุดิบหรือทรัพยากรธรรมชาติ สินค้าเข้าที่สำคัญส่วนใหญ่เป็นสินค้าประเภทจักรกลและน้ำมันเชื้อเพลิง⁶ ซึ่งสั่งเข้ามาเพื่อเพิ่มผลผลิตภายในประเทศทั้งทางอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรประมาณร้อยละ 80 มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นชาวนาชาวไร่ แต่การเกษตรกรรมขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นสำคัญ ผลผลิตจะได้มากหรือน้อยสุดแล้วแต่สภาพแวดล้อมคือดินฟ้าอากาศจะดลบันดาล ยังขาดการพัฒนาทางด้าน technology หรือการประยุกต์ใช้ความก้าวหน้าทางสิ่งประดิษฐ์เครื่องจักรกล รวมทั้งขาดการนำความรู้ในทางวิชาการใหม่ ๆ มาช่วยในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เพราะชาวไร่ชาวนาส่วนใหญ่มีระดับความรู้ต่ำและขาดทุนที่จะลง การสร้างเขื่อนชลประทานก็ยังไม่ช่วยแก้ปัญหาในเรื่องนี้ได้มากนัก เพราะขาดบุคลากรจะระบายน้ำไปสู่พื้นที่เพาะปลูก

ปัญหาสำคัญของเกษตรกรคือการขาดที่ดินเป็นของตนเองต้องเช่าผู้อื่น และส่วนใหญ่มีฐานะยากจนมีหนี้สิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รายงานว่าในปี 2518 มีเกษตรกรต้องเช่าที่ดินทำกินถึง 824,461 ครอบครัว จากการสำรวจของกรมพัฒนาที่ดินกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในปี 2516 - 2517 พบว่าเกษตรกรเกือบร้อยละ 80 มีหนี้สินครอบครัวหนึ่งเฉลี่ยเป็นหนี้ 4,000 บาท รวมทั้งหมดเป็นหนี้สูงถึง 16,000 ล้านบาท สถิติของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรปี 2519 ปรากฏว่าชาวไร่ชาวนาทั่วประเทศมีหนี้สินทั้งหมด 18,000 ล้านบาท กรมการปกครองแถลงการสำรวจหนี้สินของชาวนาทั่วประเทศ

เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2521 เฉพาะที่เกิดจากการจำนองและขายฝากที่ดินที่จดทะเบียนกับหอที่ดิน ซึ่งเป็นหนี้ได้เฉพาะชานาที่มีที่ดินเป็นของตนเองเท่านั้น มีลูกหนี้ทั้งสิ้น 104,423 ราย มูลค่าหนี้สิน 2,904.8 ล้านบาท และมีพื้นที่ดินผูกพันกับหนี้สิน 2.1 ล้านไร่ ตัวเลขดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าหนี้สินของชาวไร่ชาวนาส่วนใหญ่ได้จากนายทุนเอกชน เพราะสถาบันการเงิน สามารถให้สินเชื่อแก่ชาวไร่ชาวนาเพียงร้อยละ 10 - 15 ของความต้องการเท่านั้น จึงนับเป็น ภาระอันหนักของชาวนาชาวไร่เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยของเอกชนสูงกว่าที่ทางราชการกำหนด⁷

ประธานคณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรแห่งประเทศไทย เปิดเผยเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2530 ว่า ยอดหนี้สินของเกษตรกรทั่วประเทศในปี 2529 ซึ่งเป็นข้อมูลล่าสุดเป็นหนี้ถึง 14,000 ล้านบาท และเป็นหนี้เพิ่มขึ้นทุกวันในอัตราสูงขึ้นไปต่ำกว่าร้อยละ 20 ต่อปีต่อครอบครัว ในขณะที่มีรายได้ลดลงอีกปีละร้อยละ 20 เช่นกัน ประธานคณะกรรมการกลางฯ ชี้แจงว่า หนี้ของเกษตรกรมีสองประเภทคือ หนี้สินจากภาวะจำยอมโดยไม่รู้ตัว เช่น หนี้สินจากโครงการช่วยเหลือชาวนา ตั้งแต่พ.ศ. 2509 ถึง 2518 และอีกประเภทถึงหนี้สินจากธุรกิจปกติ

จากการเป็นประเทศเกษตรกรรมและกำลังพัฒนา ประเทศไทยได้ก้าวขึ้นสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICS) และประเทศที่พัฒนาแล้ว จะเห็นได้จากโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยซึ่งแต่เดิมให้ความสำคัญกับภาคเกษตรกรรมได้เปลี่ยนสู่ภาคอุตสาหกรรม มูลค่าสินค้าออกซึ่งแต่เดิมนั้นให้สินค้าภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก ปัจจุบันก็ไปเป็นสินค้าอุตสาหกรรม อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงกว่าร้อยละ 10 มาโดยตลอดในปี 2531-2533 เพิ่งมาชะลอตัวลดลงเหลือประมาณร้อยละ 8 ในปี 2534 ในปี 2538 การขยายตัวของเศรษฐกิจไทยประมาณร้อยละ 8.5

นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีรายได้จากการท่องเที่ยวค่อนข้างสูง ธุรกิจท่องเที่ยว ดึงดูดชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาปัจจุบันเกินปีละ 6 ล้านคน ทำรายได้ให้ในปี 2538 ถึง 180,000 ล้านบาท เพิ่มจากปี 2537 ถึงร้อยละ 12.73

การลงทุนจากต่างประเทศก็เป็นปัจจัยสนับสนุนความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศอีกทางหนึ่ง จากรายงานผลการสำรวจความคิดเห็นของนักธุรกิจทั่วโลกจำนวนกว่า 1,500 คน ของสถาบันพัฒนาการจัดการ (IMD) และเวิลด์ อีโคโนมิก ฟอรัม ซึ่งเป็นสถาบันที่ได้รับการยกย่องจากทั่วโลก เพื่อเผยแพร่ความเป็นไปได้ในการลงทุนในประเทศต่าง ๆ พบว่า เมื่อปลายปี พ.ศ. 2534 ไทยยังติดอันดับดาวรุ่งพุ่งแรง (เยอรมัน, ญี่ปุ่น, เกาหลี, ไทย และ มาเลเซีย) การสำรวจความคิดเห็นใช้สมมุติฐานของหัวข้อความมีคุณภาพของบุคลากร, คุณ-

ภาพสินค้า และความสามารถในการแข่งขันส่งออกเปิดทางให้สร้างธุรกิจใหม่ ๆ ซึ่งรวมถึงแรงงานที่มีความสามารถและค่าจ้างที่จูงใจต่อการลงทุนด้วย เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเปิดเผยเมื่อธันวาคม 2538 ว่า ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าของญี่ปุ่นได้ชี้ว่า ไทยยังเป็นประเทศที่น่าลงทุนอันดับ 2 ของโลกรองจากจีน ซึ่งเป็นมุมมองที่มีอิทธิพลต่อการลงทุนในอนาคต

ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเปิดเผยตัวเลขการลงทุนจากต่างประเทศว่า สูงสุดในช่วงระหว่างปี 2530-2533 การขอรับการส่งเสริมการลงทุนที่เคยสูงถึง 2,127 โครงการ เงินลงทุนถึง 530,761 ล้านบาทในปี 2531 หรือเฉลี่ยเดือนละ 177 โครงการ เงินลงทุนเดือนละ 44,233 ล้านบาท ในปี 2534 ลดลงเหลือเฉลี่ยเดือนละ 53 โครงการ และเงินลงทุน 20,392 ล้านบาทต่อเดือน อันเป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน หรือบีโอไอ เปิดเผยเมื่อธันวาคม 2538 ถึงเรื่องการลงทุนในช่วง 10 เดือนแรกของปีว่า การลงทุนต่างประเทศเพิ่มขึ้นถึง 24% หรือ 505 โครงการวงเงิน 315,000 ล้านบาทเพิ่มจาก 119,000 ล้านบาทในปี 2537 โดยญี่ปุ่นยังเป็นนักลงทุนอันดับ 1 สัดส่วนประมาณ 45% รองลงมาคือสหรัฐอเมริกา 18% ยุโรป 17% ไต้หวัน 10%

จากความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยขอเปลี่ยนฐานะของประเทศจากเดิมที่อยู่ในพันธระข้อ 14 ของกองทุนระหว่างประเทศเลื่อนมาอยู่ข้อ 8 ในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งเท่ากับประกาศตัวเองว่าเป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และจะเริ่มผ่อนคลายการควบคุมการเข้าออกของเงินตรา โดยมีจุดหมายที่จะยกเลิกการควบคุมทั้งหมด การเอาเงินเข้าหรือเอาเงินออกจากประเทศจะทำได้อย่างเสรี ซึ่งผลของการปรับเปลี่ยนฐานะของประเทศเมื่อปี 2533 ทำให้เกิดความมั่นใจสำหรับนักธุรกิจและนักลงทุนระหว่างประเทศมากขึ้น

อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยเคยสูงถึง 12-14% ในระหว่างปี 2531-2533 ต่อมาเมื่อเศรษฐกิจโลกกระทบกระเทือนโดยสงครามตะวันออกกลางต้นปี 2534 และภายในประเทศด้วย การปฏิวัติของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ทำให้อัตราการขยายตัวลดลงต่ำกว่า 10 ภาวะวิกฤติการณ์ทางการเมือง “พฤษภาทมิฬ” ทำให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจถดถอยลงไปอีก จนคาดว่าอัตราการขยายตัวจะเหลือประมาณ 7% แทนที่จะเป็น 8% ตามที่คาดการณ์ไว้ ในปี 2538 การขยายตัวของเศรษฐกิจประเทศโดยรวม 8.5%

สำหรับระบบเศรษฐกิจนั้น กล่าวกันว่าระบบเศรษฐกิจไทยเป็นลักษณะแบบทุนนิยม (Capitalism) คือทุกคนมีเสรีภาพในการค้าขายหรือลงทุนตลอดจนประกอบกิจการงานหรือธุรกิจต่าง ๆ แต่ในพหุติกรรมนั้น “ยังมีระบบอภิสิทธิ์เหลืออยู่ในทางธุรกิจการค้า มีการผูกขาดตัดตอน โดยเฉพาะในด้านการจำหน่ายจ่ายแจก”^๖ เพราะฉะนั้นในความเป็นจริงโครงสร้างเศรษฐกิจ

ไทยมีลักษณะเป็นแบบทุนนิยมแบบผูกขาด (Capitalist Monopoly) อยู่ในหลายส่วน หากได้มีการแข่งขันอย่างเสรีแท้จริงไม่ อำนาจทางเศรษฐกิจผูกขาดอยู่ในกลุ่มคนจำนวนน้อยที่สามารถกำหนดกฎเกณฑ์การขึ้นลงของราคาสินค้าต่าง ๆ ได้⁹

ลักษณะดังกล่าวแล้วข้างต้นของระบบเศรษฐกิจมีผลส่งต่อระบบการเมืองและการปกครองของประเทศไม่ใช่น้อย เพราะการที่คนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรและมีฐานะในระดับยากจนหากินตัวเป็นเกลียว ทำให้ขาดความสนใจต่อกิจการบ้านเมือง เพราะต้องพะวงถึงปัญหาปากท้องไม่มีเวลาที่จะสนใจเรื่องอื่น ความสำนึกทางการเมืองย่อมเกิดขึ้นได้ยาก ระบบทุนนิยมแบบผูกขาดก็ก่อให้เกิดผลเสียต่อรูปการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะทำให้ความเสมอภาคในโอกาสของคนในสังคมเสียไปหรือเป็นจริงได้ยาก ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจตกอยู่ในกลุ่มพ่อค้านายทุนจำนวนน้อย ซึ่งเป็นผลให้คนกลุ่มน้อยสามารถสร้างอำนาจทางการเมืองด้วยทรัพย์สินและบรรดาผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจนี้มีแนวโน้มที่จะต้องการให้การเมืองมีเสถียรภาพเพื่อประโยชน์ในธุรกิจของตน ด้วยการสนับสนุนนักการเมืองหรือผู้ที่มีพลังอำนาจให้วางรูปการปกครองในลักษณะอำนาจนิยม (Authoritarianism) หรือเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism) มากกว่าประชาธิปไตย เพราะเป็นการสะดวกต่อการลงทุนเนื่องด้วยมีปัญหาในเรื่องการนัดหยุดงาน (strike) น้อย ตลอดจนมีช่องทางใช้อิทธิพลในการดำเนินธุรกิจโดยอาศัยอำนาจหรือบารมีของนักการเมือง

อย่างไรก็ตามเมื่อประเทศไทยยกระดับทางเศรษฐกิจขึ้นมาและก้าวเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจโลก มีความสัมพันธ์ทางการค้าอย่างกว้างขวางกับนานาชาติ ทำให้ประเทศไทยต้องพัฒนาทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจให้เป็นที่เชื่อถือของต่างประเทศ ปัจจุบันนี้กระแสสากลมีแนวโน้มที่จะยึดถือว่า ประเทศที่มีระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยมีการเคารพสิทธิมนุษยชน และระบบเศรษฐกิจแบบเสรีจึงเป็นประเทศที่เหมาะสมในการคบหาสมาคมและมีความสัมพันธ์ ดังนั้นการแก้ปัญหาบ้านเมืองด้วยวิธีเผด็จการหรือปฏิวัติจึงได้รับการต่อต้านหรือประท้วงจากหลาย ๆ ประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา, ประเทศกลุ่มประชาคมยุโรป รวมทั้งการเรียกร้องให้มีกฎหมายและมาตรการทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะเสรี จนบางครั้งคล้ายกับว่าเรื่องภายในถูกแทรกแซงโดยต่างชาติ ซึ่งในความเป็นจริงเป็นเพราะขณะนี้ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย และระบบเศรษฐกิจแบบเสรี เป็นกระแสสากลที่บีบให้ประเทศต่าง ๆ พัฒนาไปตามแนวทางดังกล่าว

4. สภาพสังคม

ลักษณะของสังคมแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ สังคมเมือง (Urban Society)

และสังคมชนบท (Rular Society) ในไทยอาจพิจารณาได้ว่า สังคมเมืองมีอยู่เพียงแห่งเดียวคือ “กรุงเทพมหานคร” ส่วนเมืองใหญ่ ๆ อื่น ๆ เช่น เชียงใหม่ นครราชสีมา หาดใหญ่ ฯลฯ ลักษณะโครงสร้างของสังคม เช่น กลุ่มการเมือง และวิถีชีวิตคนในเมือง ยังมีลักษณะเป็นแบบสังคมชนบทขนาดใหญ่¹⁰ การใช้ชีวิตของคนในกรุงเทพฯ แตกต่างจากคนต่างจังหวัด ในขณะที่สังคมชนบทยังมีลักษณะภราดรภาพน้ำใจไมตรีหึงพาอาศัยกันได้ และไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะกันมากนัก สังคมเมืองในกรุงเทพฯ มีลักษณะแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด สังคมคนกรุงเป็นสังคมแห่งการแบ่งชั้นวรรณะขาดความเป็นภราดรภาพแม้จะอยู่กันอย่างแออัดแต่เปรียบได้กับลักษณะเป็นฝูงชนที่เปล่าเปลี่ยว (The lonely crowd) คือถึงจะอยู่บ้านชิดติดกันแต่ไม่เคยคบหาสมาคมต่างคนต่างอยู่ ขาดน้ำใจไมตรีต่อกัน เป็นต้น

สังคมเมือง กรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่าง ธุรกิจขนาดใหญ่, สถานที่ราชการสำคัญ ๆ ศูนย์กลางแห่งอำนาจรวมกันอยู่ในกรุงเทพฯ ความทันสมัยและความเจริญของเมืองหลวงดึงดูดคนมีความรู้ความสามารถที่มีภูมิลำเนาตั้งเดิมในต่างจังหวัดให้มารวมกันอยู่ในกรุง ผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงมักเลือกหางานในกรุงเทพฯ ก่อนเป็นลำดับแรก เพราะมีค่านิยมว่า งานในต่างจังหวัดไม่ก้าวหน้าเหมือนในกรุง ข้าราชการและบรรดาผู้ปรารถนาแสวงหาความเจริญให้กับตนเองต่างก็รู้สึกว่ ความก้าวหน้าในอาชีพต้องแสวงหาในกรุงเทพฯ สิ่งเหล่านี้ทำให้กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่าง จนดูประหนึ่งว่า กรุงเทพฯ คือประเทศไทยไม่ว่าจะมีการกบฏ, ปฏิวัติ, รัฐประหาร ก็ทำกันเฉพาะในกรุงเทพฯ เท่านั้น แต่ผลจะส่งกระทบไปทั่วประเทศกลุ่มใดคณะใดสามารถยึดอำนาจในกรุงเทพฯ ได้ก็เท่ากับยึดอำนาจได้ทั่วประเทศ การเมืองในต่างจังหวัดหรือสังคมชนบทนั้น เป็นเพียงส่วนประกอบที่จะเป็นไปตามทิศทางที่กำหนดกันในกรุงเทพฯ ทั้งสิ้น

แม้ในบรรยากาศการเมืองระบอบประชาธิปไตยของไทย ความสำคัญของกรุงเทพฯ ก็ยังเห็นเด่นชัด ถึงจะมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรทั่วประเทศ แต่การกำหนดตัวผู้สมัครของพรรคการเมืองต่าง ๆ ก็ทำกันในกรุงเทพฯ การเจรจาต่อรองร่วมเป็นรัฐบาล, การกำหนดนโยบายบริหารประเทศ, การวางแผนทางการเมืองต่าง ๆ เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ทั้งสิ้น ข่าวสารความเคลื่อนไหวของบรรดานักการเมืองมารวมกันและเผยแพร่จากกรุงเทพฯ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นไม่ว่าบรรยากาศการเมืองไทยจะเป็นเผด็จการหรือประชาธิปไตย ความสำคัญของกรุงเทพฯ ในทางการเมืองก็ดำรงคงอยู่ไม่เสื่อมคลาย

สังคมชนบท สังคมชนบทหรือสังคมต่างจังหวัดเป็นสังคมที่มีลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมคล้ายคลึงกัน แม้ว่าจะมีความแตกต่างด้านฐานะทางเศรษฐกิจอยู่บ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมักจะมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ของคนที่เกี่ยวข้องกันเกี่ยวพัน

กันแบบกลุ่มปฐมภูมิ แม้ว่าในหมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีบุคคลบางคนมีฐานะทางสังคมค่อนข้างเหนือกว่าคนอื่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน, ครูประจำบาล, พระ แต่ก็มิได้มีลักษณะความสัมพันธ์ของคนที่ไม่เท่าเทียมกัน¹¹ การแบ่งแยกชนชั้นไม่ค่อยชัดเจนหรือถึงมีก็ไม่ค่อยมากนัก ความแตกต่างกันนั้นมักเป็นไปตามอาชีพมากกว่าชนชั้น เพราะฉะนั้นความแตกต่างทางสังคมจึงมีน้อยกว่าสังคมเมือง

บรรยากาศการเมืองในชนบทมักจะไม่เข้มข้นหรือมีความหมายมากเหมือนในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะใดที่สภาพการเมืองของประเทศเป็นแบบเผด็จการ ลักษณะการเมืองหรือการแข่งขันกันเพื่ออำนาจในชนบทนั้นแทบจะไม่มีเลย เนื่องจากตำแหน่งต่าง ๆ ทางการเมือง จะเป็นตำแหน่งที่แต่งตั้งทั้งสิ้น แม้จะเป็นตำแหน่งผู้ปกครองท้องถิ่น เช่น นายกเทศมนตรี, สมาชิกสภาเทศบาล, สมาชิกสภาจังหวัด เป็นต้น

แม้ว่าในบางยุคบางสมัยที่เปิดโอกาสให้มีการเลือกตั้ง สภาพการเมืองในต่างจังหวัดก็จะคึกคักเฉพาะแต่ก่อนการเลือกตั้งเท่านั้น เมื่อการเลือกตั้งผ่านพ้นไปแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็กลับคืนสู่สภาพเดิม ผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งก็มุ่งเข้าสู่กรุงเทพฯ มารวมกันที่ศูนย์กลางทางการเมือง ถึงจะมีการเมืองในระดับท้องถิ่นอยู่บ้าง เช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล ก็ยังมีแวดวงจำกัดเฉพาะผู้อยู่ในเขตเทศบาลเท่านั้น

การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดก็ไม่สามารถปลุกเร้าความสนใจของประชาชนเท่าที่ควร เพราะบทบาทของสมาชิกสภาจังหวัดมีไม่มากนัก และกฎหมายไม่เปิดโอกาสให้สามารถทำงานเป็นปากเป็นเสียงหรือส่งผลกระทบต่อประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านก็กระทำกันนาน ๆ ครั้ง เนื่องจากไม่มีวาระกำหนดแน่นอน เพราะผู้ได้รับเลือกตั้งจะมีฐานะเป็นเจ้าของที่ปกครองมากกว่าที่จะเป็นนักการเมือง

ดังนั้นบรรยากาศการเมืองในต่างจังหวัดโดยทั่วไปแล้วจัดว่าอยู่ในระดับเรียบ ๆ ไม่มีการเคลื่อนไหวมากนัก และไม่สู้จะมีความหมายเท่าไรนักในสายตาของนักการเมืองโดยทั่วไป อำนาจการปกครองอยู่ในมือข้าราชการเกือบทั้งหมด พลังต่อรองของประชาชนมีน้อย บทบาทของชนชั้นปกครองเหล่านี้ก็อยู่ภายใต้การกำกับของส่วนกลางคือเมืองหลวง คนในท้องถิ่นที่ปรารถนาจะมีส่วนในการกำหนดความเป็นไปในสังคมชนบทก็จำเป็นต้องพึ่งพาและเข้าทางข้าราชการ ไม่สามารถยึดถือราษฎรเป็นฐานเพื่อสร้างความเป็นผู้นำทางการเมืองให้กับตนเอง

ช่องว่างระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท คนในต่างจังหวัดส่วนใหญ่มักมีความเชื่อไปในทำนองเดียวกันว่า กรุงเทพฯ หรือสังคมเมืองนั้นมีความเจริญก้าวหน้ามากกว่าชุมชนอื่น ผู้มีฐานะจึงนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในกรุง โดยหวังว่าจะได้รับความรู้ดีและทันสมัยกว่าที่จะเล่าเรียนในภูมิสำเนาของตน นอกจากนี้ความจำเป็นในด้านการขาดแคลนสถาบันการศึกษาระดับ

สูงอีกประการหนึ่งที่เป็นปัจจัยผลักดันให้ผู้อยู่ในชนบทและหวังความเจริญก้าวหน้าทางด้านการศึกษาต้องผลัดจากชนบทเข้าสู่เมืองหลวง

การโยกย้ายถิ่นที่อยู่ของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมืองนี้ นอกจากเรื่องการศึกษาแล้วยังมีการเคลื่อนย้ายเพื่อมาประกอบอาชีพอีกเป็นจำนวนไม่น้อย ผู้คนในชนบทมักมีค่านิยมว่างานในกรุงเทพฯ มีมาก สามารถหาได้ง่ายและมีรายได้สูงกว่างานในชนบท โดยเฉพาะในปีใดที่การทำเกษตรกรรมไม่ได้ผลเพราะดินฟ้าอากาศไม่อำนวย จำนวนผู้อพยพเข้ามาหางานทำในเมืองหลวงจะมีจำนวนสูงมาก

พฤติกรรมดังกล่าวข้างต้นทำให้กรุงเทพฯ กับชนบทแตกต่างกันมากยิ่งขึ้น ในขณะที่ความเจริญเติบโตของสังคมเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทุกสิ่งทุกอย่างพัฒนาไปหมด มีสิ่งที่น่าสนใจ ความสะดวกต่าง ๆ ครบถ้วน ปัญหาของคนกรุงเทพฯ ได้รับความเอาใจใส่และทุ่มเทงบประมาณในการแก้ไข เพราะเป็นที่ใกล้ชิดใกล้ชิดตาของคนมีอำนาจและพลังต่อรองของคนกรุงมีสูง ชนบทกลับถูกทอดทิ้งขาดการพัฒนาเท่าที่ควร ช่องว่างระหว่างสังคมเมืองกับชนบทกว้างขึ้น

การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองและชนบทในลักษณะที่ทำให้ช่องว่างต่างออกจากกันนี้เป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการเมือง เพราะสิ่งแวดล้อมย่อมมีอิทธิพลต่อการกำหนดความคิดของคน คนในเมืองและชนบทจะมีแนวความคิด, ทรรศนะ, ความเชื่อถือ, และความต้องการแตกต่างกัน จุดหมายของการพัฒนาการเมืองโดยเฉพาะการสู่ระบอบประชาธิปไตยจะต้องส่งเสริมให้ช่องว่างต่าง ๆ ของสังคมมีน้อยที่สุด ประเทศที่มีสภาพเศรษฐกิจ, การกระจายรายได้, และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมเมืองและชนบทแตกต่างกันมากจะล้มเหลวในความพยายามสร้างประชาธิปไตย¹² เพราะเมื่อนำวิธีการประชาธิปไตยทางการเมืองมาใช้กลับเป็นผลให้การกดขี่และเอารัดเอาเปรียบกันถูกต้องทางนิตินัยมากขึ้น จะไม่ช่วยในการแก้ปัญหาเท่าที่ควร และอาจทำให้มีทัศนคติผิดพลาดว่า ประชาธิปไตยไม่ใช่สิ่งดีงามใช้แก้ปัญหาไม่ได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชนบทแม้จะได้รับการบำบัดโดยรัฐบาล แต่วิธีการแก้ปัญหาที่ทำจากส่วนกลางในลักษณะที่ใช้ระบอบราชการเป็นตัวจักรในการแก้ปัญหา ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะปัญหาในแต่ละท้องถิ่นไม่เหมือนกัน แต่วิธีการแก้ปัญหาจากส่วนกลางนั้นมักจะเป็นไปตามแบบแผนเดียวกัน ผู้ที่วางแผนและดำเนินการแก้ปัญหาคือหน่วยงานของราชการหรือผู้มีอำนาจในส่วนกลางที่ขาดความรู้ความเข้าใจในปัญหาที่แท้จริงของท้องถิ่น การพยายามแก้ปัญหาในบางครั้งจึงอาจนำไปสู่การสร้างปัญหาเพิ่มขึ้นเสียอีก เพราะการแก้ไขปัญหาโดยระบบราชการเป็นการมองจากข้าราชการเพียงด้านเดียว จึงไม่อาจเชื่อมั่นได้ว่าจะสนองต่อความต้องการของคนในท้องถิ่น¹³

ประชาชนส่วนใหญ่ที่อยู่ในชนบท เมื่อถูกบีบคั้นด้วยปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาทางเศรษฐกิจ ก็อาจจำเป็นต้องดิ้นรนแก้ปัญหาด้วยตนเอง และเนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องกฎหมาย, ระเบียบและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของทางราชการ วิธีการแก้ปัญหาที่ประชาชนในชนบทนำมาใช้จึงอาจเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง ไม่ได้รับการยอมรับจากฝ่ายบ้านเมือง เช่น การบุกรุกเข้าไปทำไร่ในป่าสงวนเพราะขาดที่ดินทำมาหากิน เป็นต้น กลับถูกฝ่ายปกครองปราบปรามจับกุมและประชาชนเกิดความรู้สึกถูกบีบคั้นรังแก ทำให้มีทัศนคติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเพราะรู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม และในที่สุดอาจถูกสถานการณ์บีบบังคับให้ร่วมมือกับฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลไปเพื่อการอยู่รอดของตนเอง

ทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบทต่างก็มีปัญหา แต่ปัญหาของสังคมเมืองมักได้รับการสนองตอบ ผิดกับปัญหาของสังคมชนบท ทุกวันนี้คนในชนบทยังต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีพอีกมาก สิ่งชี้ให้เห็นประการหนึ่งว่า คนในชนบทมีปัญหาคือต้องการความช่วยเหลือบำบัดมากกว่าคนในกรุงก็คือ ในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง คนในชนบทมักจะไปลงคะแนนเสียงมากกว่าคนในกรุง เช่น การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ 24 กรกฎาคม 2531 คนกรุงเทพฯ ลงคะแนนเสียงเพียง 37.5% ในขณะที่ภาคกลาง 51.83, ภาคใต้ 60.31% ภาคเหนือ 68.42% และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 75.41% ทั้งนี้เพราะคนในสังคมชนบทไม่ค่อยมีที่พึ่งในการรับรู้และช่วยแก้ไขปัญหามากนัก เมื่อมีโอกาสเลือกตั้งผู้แทนราษฎรซึ่งพอจะหวังเป็นที่พึ่งได้จึงได้ใช้สิทธิใช้เสียง ผิดกับคนกรุงเทพฯ ที่มีช่องทางในการเรียกร้องมากกว่าจึงไม่ค่อยให้ความสนใจในการเลือกตั้งมากนัก

อย่างไรก็ตามลักษณะของสังคมเมืองและสังคมชนบทมีทั้งลักษณะสนับสนุนและขัดกับหลักการประชาธิปไตยอยู่ในตัว ชีวิตความเป็นอยู่และการปฏิบัติสัมพันธ์ต่อกันระหว่างคนในสังคมชนบทมีลักษณะวิถีชีวิตเป็นแบบประชาธิปไตยคือ มีความเสมอภาค, ภราดรภาพ, และสันติภาพ ในขณะที่ความรู้เรื่องการเมืองมีน้อย และมีทัศนคติความเชื่อถือที่ขัดกับหลักประชาธิปไตย เช่น เชื่อถือในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์, ผูกพันกับบุคคลมากกว่าหลักการ เป็นต้น ส่วนคนในสังคมเมืองหลวงมีความเหลื่อมล้ำในสังคม, การแข่งขันเอารอดเอาเปรียบ, ขาดความเสมอภาคและภราดรภาพ แต่มีความเข้าใจว่าการเมืองระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างไร สามารถมีวิจารณ์ญาณ ได้ดีกว่าและลึกซึ้งกว่าคนในชนบท¹⁴

5. ค่านิยมและทัศนคติ

ลักษณะค่านิยมของคนไทยในด้านอุปนิสัยและทัศนคติความยึดมั่นเป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตยอยู่ไม่ใช่น้อย ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะของสังคมเป็นสังคมเกษตรกรรม

ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในฐานะยากจนหรือพอมือพอกิน และระดับความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของประชาชนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับไม่สูงนัก กอปรกับพื้นฐานสังคมดั้งเดิมเป็นสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับสิทธิทางการเมืองเคยชินกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือภาวะการปกครองภายใต้อำนาจเด็ดขาดของคณะปฏิวัติหรือรัฐประหาร สำหรับค่านิยมของคนไทยที่เป็นอุปสรรคต่อประชาธิปไตยอาจแยกเป็นข้อ ๆ ได้ ดังนี้

1. บิดื้อบุคคลมากกว่าหลักการ คนไทยมักให้ความเชื่อถือบุคคลมากกว่าหลักการ ชอบสร้างความสัมพันธ์ต่อกันแบบปฐมภูมิ (Primary Group) คือ นับญาติเป็นที่ เป็นน้องหรือเป็นพรรคพวก เมื่อมีสิ่งใดเกิดขึ้นก็ต้องเอาญาติเอาพวกไว้ก่อน หลักการหรือความถูกต้องเป็นเรื่องไม่สำคัญหรือเป็นเรื่องที่หลัง จะเห็นได้จากมีการใช้ระบบอุปถัมภ์ (Spoil System) กันอย่างกว้างขวางในราชการและเอกชน ลักษณะเช่นนี้ขัดต่อความเป็นประชาธิปไตยแน่นอน เพราะหลักการประชาธิปไตยยืนอยู่บนเหตุผลและความถูกต้อง ถ้าคนส่วนใหญ่ยึดถือบุคคลมากกว่าหลักการ การวินิจฉัยหรือการใช้วิจารณ์ในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเมืองหรือส่วนตัวย่อมไม่เกินไปตามเหตุผลหรือความถูกต้องอันเป็นรากฐานแห่งประชาธิปไตย

2. เชื่อดื้อในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ (Animism) คนไทยส่วนใหญ่เชื่อดื้อโชคลางอาจเป็นเพราะต้องพึ่งธรรมชาติซึ่งตนเองไม่สามารถควบคุมได้ เวลาอยากได้สิ่งใดก็มักจะใช้วิธีการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อร้องขอ เมื่อเกิดภัยธรรมชาติก็มักคิดว่าเป็นการลงโทษจากเทวดาหรือสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้มักจะยอมรับสภาพความเป็นอยู่ว่าเป็นเรื่องบุญทำกรรมแต่ง ทัศนคติเหล่านี้ทำให้เป็นคนเฉื่อยเฉื่อยและยอมรับสภาพโดยไม่คิดแก้ไขเปลี่ยนแปลง ทำให้การปกครองในลักษณะอำนาจนิยมหรือเผด็จการเกิดขึ้นได้ง่าย บุคคลที่ยึดมั่นในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้นี้มักไม่คำนึงและยึดเอาวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้เหตุผลตามแนวคิดของระบอบประชาธิปไตย¹⁵

3. เน้นขนบธรรมเนียมประเพณี สังคมไทยมีลักษณะเด่นแบบสังคมดั้งเดิมทั้งหลาย นั่นคือ การยึดถือขนบประเพณีเก่า ๆ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของไทยได้รับการยึดถือสืบต่อกันมาช้านาน และคนไทยส่วนใหญ่ “ยึดมั่นในประเพณีและวิถีชีวิตเดิมของบรรพบุรุษ มีการเปลี่ยนแปลงยาก (Resistant to change) ไม่อยากเปลี่ยนแปลงอะไร แม้ระบบที่ล้าสมัยและฟุ่มเฟือย”¹⁶ ลักษณะเช่นนี้แม้จะเป็นสิ่งดีในด้านสร้างความสงบเรียบร้อย และความรู้สึกแห่งภราดรภาพในสังคม แต่ผลเสียทางด้านการเมืองการปกครองก็คือ “คนส่วนใหญ่ยังฝักใฝ่ใจนิยมในความคิดทางอนุรักษนิยม ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นอันเป็นผลทำให้ความคิดไม่กว้างไกลเท่าที่ควร การปฏิบัติตาม ๆ กันไปจนกลายเป็นความเคยชิน ทำให้คนไทยไม่สนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองและการบริหารให้บังเกิดผลดีเท่าที่ควร”¹⁷

4. **ต้องการเป็นข้าราชการ** อาชีพรับราชการเรียกได้ว่าเป็นอาชีพหลักที่คนไทยส่วนใหญ่แสวงหา เพราะข้าราชการในสายตาคนไทยจะเป็น “เจ้าคนนายคน” หรือมีเกียรติยศสูงกว่าอาชีพอื่น ๆ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากแนวคิดตามระบบศักดินาดั้งเดิมที่มีขึ้นตั้งแต่เมืองไทยยังปกครองโดยระบบสมบูรณาญาสิทธิราช ระบบราชการทุกวันนี้ดึงดูดคนที่มีความรู้และประสบการณ์สูงไว้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเมื่อระบบการเมืองขาดเสถียรภาพ ทำให้คนที่มีความสามารถต้องยึดเหนี่ยวระบบราชการในการยกระดับตนเองมากกว่าทางอื่น ทำให้ขาดพลังที่จะสนับสนุนทางด้านเอกชน และมีช่องว่างระหว่างประชาชนกับข้าราชการ ไม่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยที่ต้องการระดมความรู้ความสามารถจากทุกกลุ่มเพื่อเป็นศูนย์กลางกันสร้างสรรค์สังคม มิใช่เกิดจากการชักจูงหรือการนำของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว อย่างไรก็ตามปัจจุบันนี้ค่านิยมในเรื่องนี้ได้ลดน้อยลงไปมากแล้ว จนกระทั่งเกิดการ “สมองไหล” คือในบางสาขาอาชีพโดยเฉพาะทางช่างและวิทยาศาสตร์มีข้าราชการจำนวนไม่น้อยที่ลาออกเพื่อไปทำงานในภาคเอกชน เพราะได้รับค่าตอบแทนและผลประโยชน์ที่สูงกว่า

5. **นิยมความมั่งคั่ง** สังคมไทยปัจจุบันให้ความสำคัญในเรื่องเงินความมั่งคั่ง เงินทำให้ได้มาซึ่ง อำนาจ บารมี ความรัก ความเคารพ คนจึงพยายามดิ้นรนต่อสู้เพื่อเสริมสร้างฐานะของตนไม่ว่าในทางสุจริตหรือมิชอบ ทั้งนี้เพราะคุณค่าของบุคคลไม่ได้ขึ้นอยู่กับลักษณะความดีของเขา กลับไปขึ้นอยู่กับเงินที่เขาถืออยู่¹⁸ การบูชาเงินเป็นพระเจ้านี้ย่อมขัดกับหลักการประชาธิปไตยอย่างแน่นอน เพราะประชาธิปไตยเคารพความสามารถของคนไม่ใช่ความมั่งคั่ง ถ้าสังคมยกย่องเชิดชูคนมีเงินแล้ว การปกครองก็จะตกอยู่ในมือของคนร่ำรวยเศรษฐกิจทุนเท่านั้น เพราะมีเงินที่จะหว่านซื้อเกียรติยศและอำนาจคนดีมีความสามารถแต่ขาดเงินก็จะไม่มีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคม เว้นแต่จะยอมสยบทำงานรับใช้คนที่ร่ำรวยเท่านั้น การปกครองระบอบประชาธิปไตยในสังคมที่บูชาเงินก็จะอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ที่มีเงินเท่านั้น แทนที่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนส่วนมาก

6. **การใช้อารมณ์ความรู้สึกตัดสิน** คนไทยจำนวนมากมักจะตัดสินเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าพิจารณาหลักการหรือยึดระบบเป็นหลัก คนไทยจำนวนมากไม่น้อยมักจะต้องการให้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นไปตามความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจมากกว่าให้เป็นไปตามระบบ และมักอยากเห็นผลลัพธ์ของการกระทำต่าง ๆ เกิดขึ้นแบบทันตาเห็น เช่น ถ้ารู้สึกไม่พอใจในการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล ก็อยากให้รัฐบาลพ้นจากตำแหน่งไปเสียเร็ว ๆ จะไม่ยอมอดทนรอคอยให้มีการเปลี่ยนแปลงตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ รู้สึกสะใจเมื่อมีการล้มรัฐบาลชุดนั้นไม่ว่าวิธีล้มจะถูกต้องตามหลักการประชาธิปไตยหรือไม่ เพราะฉะนั้นบางครั้งเวลาที่มีการปฏิวัติหรือรัฐประหารจึงมีคนไทยจำนวนมากไม่น้อยรู้สึกพอใจ แทนที่จะรอให้มีการ

เปลี่ยนแปลงรัฐบาลด้วยการเลือกตั้ง เวลาที่มีคดีอุกฉกรรจ์ที่สะเทือนขวัญก็มักเรียกร้องให้มีการใช้อำนาจเด็ดขาดในการลงโทษ แทนที่จะให้เป็นไปตามขบวนการยุติธรรมทางศาลเพราะรู้สึกว่าจะช้าเกินไปไม่ทันใจ ความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้ย่อมเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับกระบวนการประชาธิปไตย เพราะประชาธิปไตยต้องยึดระบบเป็นหลัก การตัดสินหรือแก้ไขปัญหาอะไรก็ต้องเป็นไปตามกระบวนการซึ่งดูล่าช้าไม่อาจตอบสนองความรู้สึกที่ต้องการความรวดเร็วทันใจได้

6. ความสง้อภัย

จะเห็นได้ว่าสภาพเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติของคนไทยเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอยู่ไม่น้อย แม้จะมีส่วนที่สนับสนุนลักษณะประชาธิปไตยอยู่บ้าง แต่ก็เพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนปัจจุบันนี้ (2524) ความเป็นประชาธิปไตยจึงยังไม่แผ่ไพศาลไปเท่าที่ควร ปัญหาสำคัญอยู่ที่ประชาชนอันเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย หากไม่พยายามพัฒนาประชาชนส่วนใหญ่ให้มีฐานะความเป็นอยู่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Economic Security) พ้นจากภาวะการหาเช้ากินค่ำ ยกระดับความรู้และเสริมสร้างทัศนคติที่สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตย มุ่งแต่จะพยายามสร้างความเป็นประชาธิปไตยทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียวสังคมไทยก็จะมีโอกาสเป็นประชาธิปไตยขึ้นมาได้อย่างสมบูรณ์แบบ จะต้องอยู่ในภาวะล้มลุกคลุกคลาน การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไร้เสถียรภาพเหมือนอย่างที่เคยเป็นมา หรือเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ๆ ที่ไม่เหมือนกับสังคมประชาธิปไตยใดในโลก การพัฒนาทางการเมืองจะไม่มีประโยชน์อันใดหากไม่ปฏิบัติควบคู่กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพของคนในสังคม เพราะประชาธิปไตยจะอยู่ได้หรือไม่ได้อยู่ที่ประชาชน

เชิงอรรถ

¹“บทนำ, ปัญหาเศรษฐกิจไทยในปัจจุบันและอนาคต,” รังสรรค์ ชนะพรพันธ์, (บก.), *สังคมนับเศรษฐกิจ* (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519), 311 - 19.

²บรรพต วีระชัย, และสุชุม นวลสกุล, *รัฐศาสตร์ทั่วไป* (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518), 134.

³อ้างใน นรนิติ (นามแฝง), “วิจัยวิจารณ์,” *สตรีสาร* ปีที่ 34 ฉบับที่ 26 (2 ตุลาคม 2521), 11

⁴รายงานการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย (คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515), 76 - 93.

⁵“อีก 15 ปีข้างหน้าป่าไม้จะหมดไปจากเมืองไทย,” *สยามอศมขมเหตุ*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 28 (8 - 14 กรกฎาคม 2519), 676.

⁶รายงานประจำปี 2520 ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, 34.

⁷ส.แสงชัย (นามแฝง), “ภัยมนุษย์ที่ร้ายแรงกว่าภัยธรรมชาติ,” *เศรษฐกิจการเมือง* ปีที่ 1 ฉบับที่ 11 (13 - 14 มิถุนายน 2521), 15 - 8. และ “ความทุกข์ยากของชาวนา,” *เศรษฐกิจการเมือง* ปีที่ 1 ฉบับที่ 26 (26 มิถุนายน - 3 กรกฎาคม 2521), 12.

⁸สมพงศ์ เกษมสิน, *การปกครองของไทย* (ไทยวัฒนาพานิช, 2515), 10.

⁹ณรงค์ เพชรประเสริฐ, *กลุ่มทุนนิยมผูกขาดในประเทศไทย* (สำนักพิมพ์ปุดชน, 2518), คำนำ.

¹⁰กมล สมวิเชียร, *ประชาธิปไตยกับสังคมไทย* (ไทยวัฒนาพานิช, 2516), 31 - 2.

¹¹เล่มเดียวกัน, 29.

¹²เล่มเดียวกัน, 34.

¹³ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย*, 249 - 51.

¹⁴เล่มเดียวกัน, 36 - 7.

¹⁵ไพบุลย์ ช่างเรียน, *ลักษณะสำคัญและการปกครองไทย* (ไทยวัฒนาพานิช, 2514), 87.

¹⁶สมพงศ์ เกษมสิน, *การปกครองของไทย*, 26.

¹⁷เล่มเดียวกัน, 26.

¹⁸สุพัตรา สุภาพ, *สังคมและวัฒนธรรมไทย* (ไทยวัฒนาพานิช, 2520), 6 - 7.

ภาคผนวกบทที่ 3
จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร
ตามหลักฐานทางทะเบียนราษฎร 31 ธันวาคม 2541
ทั่วราชอาณาจักร 61,466,178 คน

1. กรุงเทพมหานคร	5,647,799	26. น่าน	488,192	51. ระยอง	515,008
2. กระบี่	351,548	27. นongคาย	897,626	52. ราชบุรี	815,360
3. กาญจนบุรี	775,198	28. นongบัวลำภู	491,217	53. ลพบุรี	759,446
4. กาฬสินธุ์	982,951	29. บุรีรัมย์	1,513,889	54. ลำปาง	609,165
5. กำแพงเพชร	770,667	30. ปทุมธานี	616,636	55. ลำพูน	409,091
6. ขอนแก่น	1,738,532	31. ประจวบคีรีขันธ์	473,335	56. เลย	635,845
7. จันทบุรี	481,058	32. ปราจีนบุรี	441,343	57. ศรีสะเกษ	1,440,947
8. ฉะเชิงเทรา	636,323	33. ปัตตานี	599,219	58. สกลนคร	1,090,190
9. ชลบุรี	1,053,433	34. พระนครศรีอยุธยา	730,740	59. สงขลา	1,210,921
10. ชัยนาท	353,749	35. พะเยา	517,731	60. สตูล	256,600
11. ชัยภูมิ	1,124,447	36. พังงา	231,649	61. สมุทรปราการ	969,321
12. ชุมพร	454,170	37. พัทลุง	502,709	62. สมุทรสงคราม	208,408
13. เชียงราย	1,268,569	38. พิจิตร	604,039	63. สมุทรสาคร	416,393
14. เชียงใหม่	1,582,222	39. พิษณุโลก	868,684	64. สระแก้ว	538,696
15. ตรัง	584,154	40. เพชรบุรี	456,527	65. สระบุรี	602,026
16. ตราด	221,904	41. เพชรบูรณ์	1,049,516	66. สิงห์บุรี	226,091
17. ตาก	479,105	42. แพร่	495,722	67. สุโขทัย	630,292
18. นครนายก	243,275	43. ภูเก็ต	231,206	68. สุพรรณบุรี	858,750
19. นครปฐม	765,425	44. แม่ฮ่องสอน	232,93X	69. สุราษฎร์ธานี	876,407
20. นครพนม	711,116	45. มหาสารคาม	936,490	70. สุรินทร์	1,382,274
21. นครราชสีมา	2,534,287	46. มุกดาหาร	330,413	71. อ่างทอง	290,595
22. นครศรีธรรมราช	1,521,057	47. ยะลา	429,501	72. อุตรธานี	1,507,882
23. นครสวรรค์	1,137,945	48. ยโสธร	553,794	73. อุตรดิตถ์	484,737
24. นนทบุรี	826,464	49. ร้อยเอ็ด	1,321,035	74. อุทัยธานี	331,295
25. นราธิวาส	662,234	50. ระนอง	155,204	75. อุบลราชธานี	1,754,910
				76. อำนาจเจริญ	364,321

ภาคผนวกบทที่ 3

	2536 (พันล้านบาท)	2537 (พันล้านบาท)	2538 (พันล้านบาท)
สินค้าส่งออก			
สินค้าพืชผลและปศุสัตว์	110.7	125.0	138.0
สินค้าประมง	55.7	68.0	80.5
สินค้าเหมืองแร่	5.7	6.0	6.0
สินค้าอุตสาหกรรม	752.6	910.0	1,090.0
สินค้าอื่น ๆ	11.2	11.0	10.5
สินค้าส่งออกรวม	935.9	1,120.0	1,325.0
สินค้านำเข้า			
สินค้าอุปโภคบริโภค	111.4	145.0	175.0
สินค้าชิ้นกลางและวัตถุดิบ	349.4	395.0	460.0
สินค้าทุน	501.1	605.0	720.0
สินค้านำเข้าอื่น ๆ	201.7	218.0	245.0
- เชื้อเพลิงและหล่อลื่น	86.4	93.0	105.0
- ยานพาหนะและชิ้นส่วน	82.7	93.0	105.0
- อื่น ๆ	32.6	32.0	35.0
สินค้านำเข้ารวมตามสถิติศุลกากร	1,166.6	1,363.0	1,600.0
สินค้านำเข้าตามสถิติดุลการชำระเงิน	1,143.0	1,343.0	1,575.0
ดุลการค้า	-221.7	-240.5	-265.0
ที่มา ธนาคารแห่งประเทศไทย	(ตัวเลขประมาณการ (ตัวเลขคาดการณ์))		
จาก รายงานประจำปี 2537 ธนาคารกรุงเทพ จำกัด			